

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

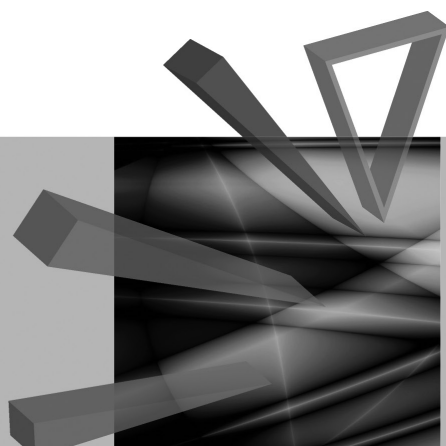
RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

315

Integracja i kryzysy na lokalnych i globalnych rynkach we współczesnym świecie

Tom 1

Redaktorzy naukowi

Jan Rymarczyk

Małgorzata Domiter

Wawrzyniec Michalczyk

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2013

Redakcja wydawnicza: Anna Grzybowska, Aleksandra Śliwka

Redakcja techniczna: Barbara Łopusiewicz

Korekta: K. Halina Kocur

Łamanie: Beata Mazur

Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja jest dostępna w Internecie na stronach:

www.ibuk.pl, www.ebscohost.com,

The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com,

a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon

http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania znajdują się

na stronie internetowej Wydawnictwa

www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie

wymaga pisemnej zgody Wydawcy

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

Wrocław 2013

ISSN 1899-3192

ISBN 978-83-7695-400-4 (tom 1)

ISBN 978-83-7695-327-4 (całość)

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk: Drukarnia TOTEM

Spis treści

Wstęp	11
Franciszek Adamczuk , Współpraca gospodarcza na pograniczu polsko-czeskim – aspekty przestrzenne i instytucjonalne.....	13
Marzena Adamczyk , Rola Rady Stabilności Finansowej w zapobieganiu kryzysom finansowym.....	24
Eric Ambukita , Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w województwie wielkopolskim	33
Anna Barwińska-Małajowicz , Absolwenci szkół wyższych w kontekście (nie)dostosowania oferty edukacyjnej do potrzeb pracodawców. Analiza porównawcza na przykładzie wybranych regionów w Polsce i Niemczech	43
Zbigniew Bentyn , Kryzys polityczny i jego logistyczne konsekwencje dla międzynarodowej sieci dostaw	54
Zbigniew Binek , Minimalizacja kosztów wprowadzenia euro w Polsce – doświadczenia krajów wchodzących do Unii Europejskiej w 2004 roku oraz rozwiązania własne	64
Joanna Bogolębska , Doświadczenia gospodarki światowej ze stanami globalnych nierównowag płatniczych w kontekście ich kryzysogenności.....	74
Jarosław Brach , Pozycja polskich międzynarodowych drogowych przewoźników ładunków na europejskim rynku drogowego międzynarodowego transportu towarowego – przyczyny sukcesu	85
Magdalena Broszkiewicz , Kreowanie wartości dla akcjonariuszy jako instrument rozwoju i kształtowania atrakcyjności inwestycyjnej współczesnych rynków kapitałowych.....	105
Dominika Brzęczek-Nester , Pozycja konkurencyjna polskiego przetwórstwa przemysłowego w kontekście wyników handlu zagranicznego w latach 2006-2011	115
Katarzyna Brzozowska , Wpływ kryzysu finansowego na otoczenie regulacyjne biznesu we Włoszech	125
Katarzyna Bujan , <i>Cash pooling</i> jako instrument zarządzania płynnością finansową w transnarodowych korporacjach	135
Ignacy H. Chrzanowski , NAFTA jako alternatywna forma integracji gospodarczej. Z perspektywy krajów postkomunistycznych	144
Anna Chrzęściewska , Determinanty rozwoju bezpośrednich inwestycji zagranicznych w Indiach.....	157
Anna Czech , Kryzysy energetyczne we współczesnym świecie	167
Wioletta Czemieli-Grzybowska , Źródła finansowania małych i średnich przedsiębiorstw w Europie w warunkach kryzysu	175

Katarzyna Czerewacz-Filipowicz , Polityka antykryzysowa Federacji Rosyjskiej na obszarze Euroazjatyckiej Wspólnoty Gospodarczej	184
Małgorzata Czermińska , Swobody rynku wewnętrznego oraz wspólna polityka konkurencji Unii Europejskiej a konkurencyjność przedsiębiorstw...	195
Małgorzata Domiter , Znaczenie globalnych reguł prowadzenia wymiany handlowej ze szczególnym uwzględnieniem KNU dla krajów rozwijających się	208
Jerzy Dudziński , Uwagi o działalności inwestorów finansowych na rynkach towarowych.....	223
Bartosz Fortuński , Czy energetyka światowa integruje się z założeniami polityki energetycznej Unii Europejskiej?.....	234
Elżbieta Golemska , Nowe metody zarządzania logistyką międzynarodową w procesie umiędzynarodawiania polskich przedsiębiorstw	244
Eugeniusz Gostomski , Proces tworzenia unii bankowej w krajach Eurolandu	256
Małgorzata Graćik-Zajackowski , <i>Fair trade</i> : szansa czy zagrożenie dla rozwoju krajów Południa?	267
Tomasz Gutowski , Bezpośrednie inwestycje zagraniczne jako główny sposób inwestowania korporacji transnarodowych w Polsce	277
Marcin Haberla, Sebastian Bobowski , Od uniwersytetu średniowiecznego do uniwersytetu trzeciej generacji	287
Rafał Hryniewiecki , Dyplomacja energetyczna – pomiędzy teorią a praktyką	298
Małgorzata Janicka , Liberalizacja przepływów kapitałowych wobec ewolucji międzynarodowego systemu walutowego	308
Anna H. Jankowiak , Japoński model komunikacji biznesowej a otwarcie japońskiej gospodarki na globalizację	319
Dorota Jankowska, Agnieszka Majka , Zmiany na lokalnych rynkach pracy województwa podkarpackiego w aspekcie przeobrażeń trójsektorowej struktury zatrudnienia	327
Dorota Jarema , Odpowiedź ASEM na światowy kryzys finansowy	337
Bohdan Jeliński , Fundamentalne konsekwencje kryzysu gospodarki globalnej	346
Ewa Klima, Magdalena Rosińska-Bukowska , Kryzys finansowy 2008 – analiza percepcji kryzysu przez społeczeństwo europejskie	357
Barbara Klimas , Kryzys państwa opiekuńczego i trudności w ograniczaniu społecznych funkcji państwa	368
Artur Klimek , Napływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych z krajów wschodzących do Polski	378
Karolina Klupś , Przepływy bezpośrednich inwestycji zagranicznych na Ukrainie oraz ukraińskich inwestycji zagranicznych w latach 2004-2013	388
Agnieszka Kłysik-Uryszek , Wpływ kryzysu na aktywność międzynarodową przedsiębiorstw polskich	400
Agnieszka Konopelko , Polityka Unii Europejskiej wobec krajów regionu Kaukazu Południowego w kontekście globalnego kryzysu finansowego ..	410

Radosław Koszewski , Wykorzystanie zbiorów rozmytych w selekcji kandydatów do aliansu	421
Patrycja Krawczyk , Wpływ kryzysu rynków finansowych i bankowych w XXI wieku na ocenę ratingową wybranych państw	429
Anetta Kuna-Marszałek , Budowa powiązań nauki z biznesem – przegląd badań.....	439
Jarosław Kuśpit , Efekty ekonomiczne Europejskiej Polityki Sąsiedztwa Unii Europejskiej wobec państw Europy Wschodniej w okresie kryzysu gospodarczego	450
Aleksandra Kuźmińska-Haberla , Kraj pochodzenia produktu we współczesnej gospodarce.....	459
Małgorzata Stefania Lewandowska, Tomasz Gołębiowski , Innowacyjność a konkurencyjność międzynarodowa polskich przedsiębiorstw przemysłowych. Wyniki badań.....	469
Marek Maciejewski , Wiarygodność kredytowa państw w obliczu kryzysu finansów publicznych	480
Agnieszka Majka , Zróżnicowanie atrakcyjności inwestycyjnej powiatów województwa podkarpackiego.....	493
Dominika Malchar-Michalska , Międzynarodowy handel zbożem w krajach o niskim dochodzie i deficycie żywnościowym w obliczu światowego wzrostu cen żywności w latach 2006-2011	502
Arkadiusz Malkowski , Rola zarządzania strategicznego w budowaniu konkurencyjnego regionu transgranicznego na przykładzie Programu Operacyjnego Współpracy Transgranicznej Republika Czeska – Rzeczpospolita Polska 2007-2013	513
Arkadiusz Malkowski, Agnieszka Malkowska , Creating a competitive region on the example of Pomerania Euroregion	523
Witold Małachowski , Polityka antykryzysowa Niemiec a integracja europejska	533
Jakub Marszałek , Emisja obligacji zamiennych w warunkach światowego kryzysu finansowego	545
Grzegorz Mazur , Nowy kształt powszechnego systemu preferencji celnych Unii Europejskiej	555
Lidia Mesjasz , Doświadczenia historyczne w zakresie niewypłacalności państw – wnioski dla współczesnej polityki gospodarczej.....	566
Joanna Michalczyk , Główne przesłanki bezpieczeństwa żywnościowego Polski i próba jego pomiaru.....	577
Wawrzyniec Michalczyk , Znaczenie wymiany wewnątrzgałęziowej w polskim handlu zagranicznym towarami rolno-spożywczymi	592
Bartosz Michalski , Zaawansowanie technologiczne polskiego eksportu w pierwszej dekadzie XXI wieku	607

Tomasz Michałowski , Kryzys zadłużeniowy w strefie euro a trwałość relacji kursowej euro/frank CFA.....	619
Ewa Mińska-Struzik , Bariery rozwoju eksportu w polskich przedsiębiorstwach wysokiej techniki – wyniki badań własnych	630

Summaries

Franciszek Adameczuk , Economic cooperation in Polish-Czech border – spatial and institutional aspects.....	23
Marzena Adamczyk , The role of Financial Stability Board in preventing financial crises	32
Eric Ambukita , Foreign direct investment in Wielkopolska Voivodeship	42
Anna Barwińska-Małajowicz , High schools graduates in the context of (not) adjusting of educational offer to the employer expectations. Comparative analysis on the example of chosen regions in Poland and Germany	53
Zbigniew Bentyn , The political crisis and its logistic implications for international supply network	63
Zbigniew Binek , Minimizing the costs of introduction of euro in Poland – experience of countries entering the European Union in 2004 and own solutions.....	72
Joanna Bogolebska , The experience of global economy with global imbalances as a crisis-breeding element.....	84
Jarosław Brach , The position of Polish international road freight carriers on the European market of international road freight hauling – reasons behind the success	104
Magdalena Broszkiewicz , Creating value for shareholders as an instrument of growth and development of the investment attractiveness of modern capital markets.....	114
Dominika Brzęczek-Nester , Competitive position of Polish manufacturing in the context of foreign trade performance in the period 2006-2011	124
Katarzyna Brzozowska , The impact of financial crisis on the regulation environment in Italy	134
Katarzyna Bujan , <i>Cash pooling</i> as a tool for liquidity management in transnational corporations	143
Ignacy H. Chrzanowski , NAFTA as an alternative form of economic integration. From the perspective of the post-communist countries.....	156
Anna Chrzęściewska , Determinants of foreign direct investment development in India.....	166
Anna Czech , Energy crises in contemporary world.....	174
Wioletta Czemiel-Grzybowska , Sources of financing small and medium enterprises in Europe during the crisis	183
Katarzyna Czerewacz-Filipowicz , Anti-crisis policy of the Russian Federation in the area of the Eurasian Economic Community	194

Małgorzata Czermińska , Freedom of the internal market and the common EU competition policy and competitiveness of companies.....	207
Małgorzata Domiter , The importance of global trading rules with special regard to the Most Favoured Nation clause for developing countries.....	222
Jerzy Dudziński , Remarks on financial investors' engagement on commodity markets.....	233
Bartosz Fortuński , Is the global energy integrates with EU energy policy objectives?	243
Elżbieta Golemska , New methods of logistics management in the internationalization of Polish firms.....	255
Eugeniusz Gostomski , The process of creating the banking union in the eurozone	266
Małgorzata Grącik-Zajaczkowski , Fair trade: an opportunity or a threat for the development of the South?	276
Tomasz Gutowski , Foreign direct investments as the main way of transnational corporations' investments in Poland.....	286
Marcin Haberla, Sebastian Bobowski , From the medieval university to the university of the third generation.....	297
Rafał Hryniewiecki , Energy diplomacy – theoretical framework and practical applications	307
Małgorzata Janicka , The liberalization of capital flows in the presence of the evolution of the international monetary system.....	318
Anna H. Jankowiak , Japanese business communication model and the opening of the Japanese economy to the process of globalization	327
Dorota Jankowska, Agnieszka Majka , Changes on the local labor markets of the Podkarpackie Voivodeship in terms of the transformation of the three-sector structure of employment.....	336
Dorota Jarema , ASEM response to the global financial crisis	345
Bohdan Jeliński , Main consequences of global economy crisis	356
Ewa Klima, Magdalena Rosińska-Bukowska , The crisis of 2008 – analysis of European society's perception of the phenomenon.....	367
Barbara Klimas , Crisis of the welfare state and difficulties in limiting the social functions of the state.....	377
Artur Klimek , Inflows of foreign direct investment from emerging economies to Poland.....	387
Karolina Klupś , Foreign direct investment in Ukraine and the Ukrainian foreign investment flows in the years 2004-2013	399
Agnieszka Kłysik-Uryszek , Impact of economic crisis on Polish outward FDI	409
Agnieszka Konopelko , The European Union policy towards the countries of the South Caucasus region in the context of the global financial crisis.....	420
Radosław Koszewski , The use of fuzzy sets in the selection of candidates to an alliance	428

Patrycja Krawczyk , Impact of the crisis on financial and banking markets in the 21 st century on the rating of selected countries.....	438
Anetta Kuna-Marszałek , Building cooperation between science and business – literature review	449
Jarosław Kuśpit , Economic effects of the European Neighborhood Policy of the European Union towards the countries of Eastern Europe during the economic crisis	458
Aleksandra Kuźmińska-Haberla , Country of origin of a product in the modern economy	468
Małgorzata Stefania Lewandowska, Tomasz Gołębiowski , Innovativeness and international competitiveness of Polish industry. Research outcomes	479
Marek Maciejewski , The reliability of the states in the face of public finance crisis	492
Agnieszka Majka , Diversification of investment attractiveness of counties in the Podkarpackie Voivodeship.....	501
Dominika Malchar-Michalska , International cereal trade in Low-Income Food-Deficit Countries in the context of the world food price surge 2006-2011 ..	512
Arkadiusz Malkowski , Strategic management in building the competitive region on the example of Cross-border Co-operation Operational Programme of the Republic of Poland and the Czech Republic 2007-2013....	522
Arkadiusz Malkowski, Agnieszka Malkowska , Budowa konkurencyjnego regionu na przykładzie Euroregionu Pomerania.....	532
Witold Malachowski , Anti-crisis policy of Germany and European integration	544
Jakub Marszałek , Convertible bonds issuance in the time of world financial crisis	554
Grzegorz Mazur , A new shape of the Generalised System of Preferences of the European Union	565
Lidia Mesjasz , State insolvency – historical experience and lessons for current economic policy.....	576
Joanna Michalczyk , Main determinants of Poland’s food security and an attempt of its measuring	591
Wawrzyniec Michalczyk , The importance of intra-industry exchange in Polish foreign trade in agri-food products	606
Bartosz Michalski , Technological advancement of Polish exports in the first decade of the 21 st century	618
Tomasz Michałowski , Debt crisis in the eurozone and the sustainability of the euro/CFA franc rate.....	629
Ewa Mińska-Struzik , Barriers for exporting activities in Polish high-tech enterprises – own study results	640

Joanna Michalczyk

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

GŁÓWNE PRZESŁANKI BEZPIECZEŃSTWA ŻYWNOŚCIOWEGO POLSKI I PRÓBA JEGO POMIARU

Streszczenie: Celem publikacji jest wskazanie istoty bezpieczeństwa żywnościowego i umiejscowienie go we współczesnych realiach. Autorka zwróciła szczególną uwagę na problem stabilności cen żywności na świecie i czynniki wpływające na ich zmienność w ostatnich latach. Następnie podkreśliła rolę członkostwa w UE dla kształtowania się bezpieczeństwa żywnościowego Polski oraz dokonała jego oceny poprzez pomiar samowystarczalności żywnościowej. W opracowaniu wykorzystano metodę opisową, analizę i wnioskowanie statystyczne.

Słowa kluczowe: sektor rolno-spożywczy, Unia Europejska, bezpieczeństwo żywnościowe, samowystarczalność.

1. Wstęp

Sektor rolno-spożywczy jest działem polskiej gospodarki, który w ciągu dwóch minionych dekad uległ istotnym przeobrażeniom. W latach dziewięćdziesiątych były one uwarunkowane głównie postępującym urynkowaniem krajowej gospodarki oraz dążeniem do przystąpienia do struktur europejskich. Po akcesji do Unii Europejskiej rozwój sektora został podporządkowany nie tylko determinantom o zasięgu regionalnym, ale również w związku z postępującym procesem globalizacji uwarunkowaniami ogólnoświatowym. Spowodowało to w dużej mierze redefinicję znaczenia sektora rolno-spożywczego poprzez włączenie go w realizację wielu zadań, które w szczególności stanowią: zapewnienie miejsc pracy, pobudzanie turystyki, promocja kraju, ochrona dziedzictwa kulturowego, ochrona środowiska naturalnego, produkcja biopaliw, zaopatrywanie w surowce producentów nieżywnościowych i wreszcie dostawy żywności. Ta ostatnia funkcja ze względu na jej daleko idące społeczne znaczenie wydaje się szczególnie istotna, ponieważ warunkuje byt człowieka i wpływa na poziom bezpieczeństwa żywnościowego kraju.

Celem niniejszej publikacji jest charakterystyka pojęcia bezpieczeństwa żywnościowego, umiejscowienie jego znaczenia w obecnej dekadzie globalizacji oraz do-

konanie próby jego pomiaru dla Polski przy wykorzystaniu wybranych wskaźników ekonomicznych. W opracowaniu wykorzystano metodę opisową, analizę i wnioskowanie statystyczne.

2. Pojęcie i zakres bezpieczeństwa żywnościowego

W literaturze przedmiotu można spotkać się z różnymi interpretacjami pojęcia bezpieczeństwa żywnościowego (*food security*). Najbardziej kompleksowe podejście uwzględnia trzy jego warunki, które muszą być spełnione jednocześnie. Są to:

- Fizyczna dostępność żywności. Oznacza gwarancję jej podaży przez krajową gospodarkę żywnościową na poziomie co najmniej minimalnego zapotrzebowania fizjologicznego; import dostarcza natomiast żywności ponad określony pułap. Ponadto dostawy powinny być nieprzerwane i niezawodne, co skłania do utrzymywania zapasów oraz tworzenia specjalnych rezerw żywności na wypadek klęsk żywiołowych.
- Ekonomiczna dostępność żywności. Stanowi o dostępie do niezbędnej ilości żywności, ze szczególnym uwzględnieniem najbiedniejszych gospodarstw.
- Walory zdrowotne i jakościowe żywności (*food safety*). Odnoszą się one do kwestii bezpieczeństwa jej konsumpcji. Żywność powinna być wolna od zanieczyszczeń przekraczających dopuszczalne normy oraz prawidłowo zbilansowana pod względem energetycznym i składu¹.

Bezpieczeństwo żywnościowe może być rozpatrywane na poziomie światowym, regionalnym, narodowym oraz gospodarstwa domowego. Często wymiary te są trudne do rozgraniczenia i, co się z tym wiąże, do przeanalizowania z osobna, ze względu na ich silną zależność oraz splatanie się w różnych sferach i dążeniach.

Poziom bezpieczeństwa żywnościowego kraju ocenia się zwykle przy uwzględnieniu rzeczywistego pobrania energii przez statystycznego mieszkańca w stosunku do zapotrzebowania, określonego zgodnie z powszechnymi zaleceniami dotyczącymi minimalnych średnioważonych norm żywieniowych na osobę². Warto jednak dodać, że w kontekście postępującej liberalizacji handlu i rosnącej skali współzależności coraz ważniejszy staje się aspekt zapewnienia dostaw żywności wytworzonej na terenie kraju przynajmniej na poziomie warunkującym egzystencję człowieka. Stąd rządy poszczególnych państw dbają w mniejszym bądź większym stopniu o zwiększenie produkcji rolniczej lub utrzymanie jej na poziomie gwarantującym co najmniej dostateczną podaż oraz o zapewnienie producentom rolnym godziwych dochodów³. Do-

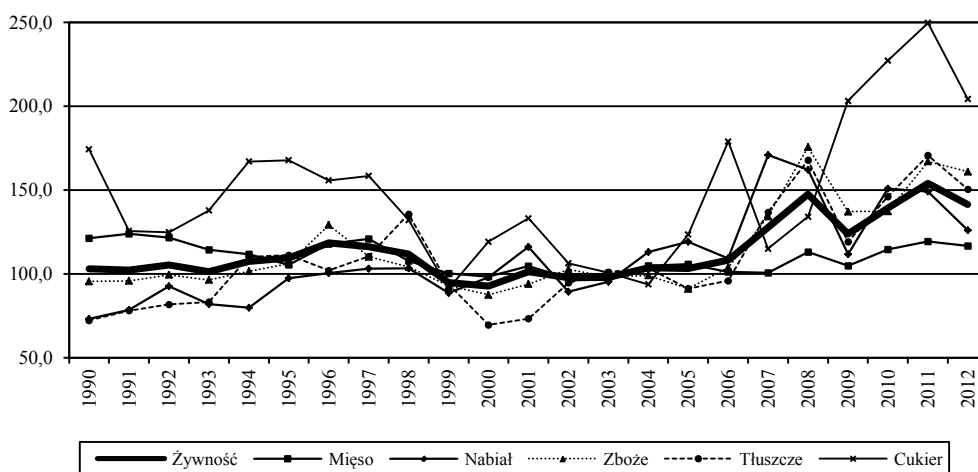
¹ B. Gulbicka, *Problemy żywienia w krajach rozwijających się*, IERiGŻ, Warszawa 2009, s. 9-10; *Wspólna Polityka Rolna jako europejska polityka żywnościowa*, FAPA, Warszawa 2011, s. 5.

² B. Gulbicka, wyd. cyt.; A. Sapa, *Bezpieczeństwo żywnościowe w krajach rozwijających się*, <http://www.kpsw.edu>, 15.02.2013, s. 235.

³ W tym kontekście warto zwrócić uwagę na swoisty konflikt interesów pomiędzy producentami rolnymi a konsumentami w zakresie kształtowania cen żywności – tym pierwszym zależy na ich wzroście, gdyż są źródłem dochodów, z kolei drugim – co oczywiste – na ich spadku.

chody rolnicze i, co się tym wiąże, profil produkcyjny wspierane są zatem na różne sposoby, m.in. przez dopłaty do produkcji, preferencyjny dostęp do kredytów czy przez protekcyjną politykę handlową kraju, ze szczególnym uwzględnieniem dopłat do wywozu produktów (choćby decyzją Światowej Organizacji Handlu powinny być one całkowicie zniesione) oraz ceł. Innymi skutecznymi sposobami oddziaływania na zachowanie bezpieczeństwa żywnościowego kraju jest tworzenie zapasów i rezerw żywnościowych, często przy wysokich kosztach ich magazynowania, oraz dbanie o utrzymanie tzw. samowystarczalności w zakresie podstawowych surowców żywnościowych⁴. Należy dodać, że niekontrolowane czy nadmierne zakupy omawianych surowców za granicą, prowadzące do uzależnienia się od dostawców spoza kraju, mogą przyczynić się do utraty bezpieczeństwa żywnościowego. Należy zatem szczególnie kontrolować udział importowanych zbóż, które są podstawowym surowcem żywnościowym, w podaży i w krajowym zużyciu oraz poziom dochodów z eksportu przeznaczony na opłacanie niezbędnego przywozu żywności⁵.

Szczególnie ważna dla zachowania bezpieczeństwa żywnościowego wydaje się również stabilność cen produktów rolno-spożywczych. Druga połowa pierwszej dekady XXI wieku odznaczała się ich gwałtownym wzrostem, co w kontekście wcześniejszych trzech dziesięcioleci relatywnie stabilnych poziomów badanych cen (rys. 1) uwypukliło wśród rządów poszczególnych państw potrzebę większego zainteresowania się omawianym bezpieczeństwem. Złożony charakter tego zjawiska nie

Rys. 1. Roczne indeksy realnych cen żywności na świecie (średni poziom z 2002-2004 = 100)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych FAO (<http://www.fao.org/worldfoodsituation/wfs-home/foodpricesindex/en>, 15.02.2013).

⁴ B. Gulbicka, wyd. cyt., s. 12.

⁵ Tamże.

pozwała na jednoznaczne wskazanie czynników bezpośrednio odpowiedzialnych za wzrost cen żywności, ale z pewnością można wskazać wiele ważnych. Pierwszą z nich są zmieniające się uwarunkowania demograficzne, które dotyczą dodatniego przyrostu ludności na świecie, poprawy standardu życia w wielu krajach rozwijających się, wzrostu indywidualnej konsumpcji mięsa, głównie w Chinach i Indiach, i co się z tym wiąże, większego zapotrzebowania na pasze do hodowli bydła i trzody.

Innym bardzo ważnym czynnikiem kształtującym ceny żywności jest wzrost cen ropy naftowej oraz ekspansja produkcji biopaliw, ograniczająca dostęp do gruntów pod uprawy żywności. Warto dodać, że bilans korzyści z zastosowania tzw. upraw energetycznych nie jest oczywisty, gdyż poza ich znaczeniem w dostawach energii odnawialnej negatywnie ocenia się ich wpływ na ceny żywności. Poza tym nie ma jednoznacznych podstaw, by sądzić, że ich wykorzystanie jednoznacznie służy ochronie środowiska naturalnego. Zatem w celu wyeliminowania, chociaż częściowo, negatywnej konkurencji pomiędzy producentami żywnościowymi i pozażywnościowymi o dostęp do powierzchni upraw, zasadne wydaje się wspieranie dostaw paliw drugiej generacji, tj. uzyskiwanych z niespożywczych surowców rolnych. Nie rozwiązuje to jednak nadal problemu utraty części ziemi na potrzeby produkcji żywności w związku z prowadzeniem upraw energetycznych⁶.

Problem zmniejszonej podaży żywności wynika również z rosnącej wśród bogacących się społeczeństw wielu państw świadomości potrzeby ochrony środowiska, w którym żyją i z którego pozyskują żywność. Przekłada się ona na wdrażanie technik upraw i hodowli przyjaznych środowisku oraz na ograniczanie tzw. chemizacji, które niestety nie sprzyjają intensyfikacji produkcji żywności. Niemalże znaczenie dla wzrostu cen żywności mają również zwiększające się koszty produkcji, spowodowane m.in. wysokimi cenami nie tylko energii, ale również pasz⁷. Innymi czynnikami oddziałującymi na warunki żywnościowe są zmieniające się w różnych częściach globu warunki klimatyczne, prowadzące do klęsk żywiołowych, konflikty zbrojne oraz postępująca degradacja środowiska naturalnego, spowodowana m.in. zbyt intensywnym użytkowaniem gleby przez człowieka.

Rangę problemu drożejącej żywności podnosi również kwestia ograniczonych zasobów wodnych, które są niezbędne do rozwoju rolnictwa i z których brakiem boryka się wiele państw Azji Południowej, Afryki Północnej oraz Bliskiego Wschodu⁸. Związany z niedostatkiem wody jest również spowodowany m.in. działalnością człowieka zanik bioróżnorodności fauny i flory, który (w związku z szerzeniem się chorób i szkodników upraw) ma bardzo ważne znaczenie dla zachowania bezpieczeństwa żywnościowego krajów⁹. Zauważalny wkład w niestabilność cen żywności

⁶ A. Moorhead, *Climate, agriculture and food security: A strategy for change*, <http://ccaafs.cgiar.org/>, 15.02.2013, s. 41.

⁷ G. Ejeta, *Revitalizing agricultural research for global food security*, „Food Security” 2009 vol. 1, nr 4, s. 395.

⁸ Tamże.

⁹ *Wspólna...*, s. 8-9.

w drugiej połowie dekady XXI wieku miały również giełdy rolne, którymi zainteresowali się spekulanci, zawierając liczne transakcje na takie produkty rolne, jak np. kakao, ryż, pszenica, kukurydza czy soja¹⁰.

Ostatnim wartym uwagi czynnikiem oddziałującym na ceny żywności są decyzje państw w zakresie polityki handlowej, odnoszące się do różnorodnych regulacji w imporcie i eksporcie¹¹. Rosnąca współzależność międzynarodowa w zakresie wymiany towarów, obok wielu korzyści, niesie ryzyko utraty dostępu do żywności (przynajmniej w krótkim czasie) w sytuacji wstrzymania dostaw czy jej zakupów z zagranicy, podyktowanych różnymi względami – począwszy od humanitarnych (jak np. zdrowie ludzkie) przez ekonomiczne (np. stabilizacja cen w kraju), a skończywszy na ściśle politycznych.

3. Członkostwo w Unii Europejskiej a bezpieczeństwo żywnościowe Polski

Przystąpienie Polski do struktur europejskich istotnie wpłynęło na rozwój sektora rolno-spożywczego, i co się z tym wiąże – na stan bezpieczeństwa żywnościowego kraju. O rozwoju polskiego przemysłu spożywczego przesądzają przede wszystkim rosnąca wartość produkcji sprzedanej, jak również poszerzenie asortymentu oraz poprawa i stabilizacja kondycji finansowej większości branż przetwórstwa. Ponadto można było zauważyć zwiększone zainteresowanie przetwórstwem wysoko zaawansowanym, co wiązało się ciągłymi nakładami inwestycyjnymi – wdrażanymi zarówno na poziomie pozyskiwania surowców, jak i na etapie ich przerobu. Co warto podkreślić, część z tych inwestycji była niezbędna, aby móc rozprowadzać produkty na terenie Wspólnoty po 1 maja 2004 roku. Dotyczyło to zwłaszcza branży mleczarskiej, mięsnej, drobiarskiej i rybnej, gdzie były widoczne największe zapóźnienia rozwojowe, mogące wpływać na pogorszenie standardów jakościowych produktów.

Jak się wydaje, na poprawę poziomu bezpieczeństwa żywnościowego Polski miało wpływ nie tylko podniesienie jakości produkcji, ale również objęcie krajowego rolnictwa i przetwórstwa spożywczego mechanizmami Wspólnej Polityki Rolnej. Należy dodać, że polityka ta od początku swojego istnienia odnosiła się do kwestii powiązanych z zachowaniem bezpieczeństwa żywnościowego. Mówią o tym postanowienia zawarte w Traktacie rzymskim, które dotyczą poprawy wydajności produkcji rolnej, zagwarantowania rolnikom godziwych dochodów, stabilizacji rynków, zapewnienia zaopatrzenia w produkty rolnictwa oraz umożliwienia konsumentom

¹⁰ D. Malchar-Michalska, *Światowy kryzys żywnościowy 2007-2008. Przyczynę do rozważań nad współczesnymi uwarunkowaniami funkcjonowania międzynarodowych rynków rolnych*, [w:] *Problemy regionalizmu i globalizacji*, red. J. Rymarczyk, M. Domiter, W. Michalczyk, UE, Wrocław 2011, s. 348; B. Gulbicka, wyd. cyt., s. 46.

¹¹ G. Ejeta, wyd. cyt., s. 395.

nabywania żywności po „rozsądnych” cenach¹². Warto również dodać, że długoletni okres istnienia Wspólnoty, kolejne jej rozszerzenia, jak również negocjacje na forum Światowej Organizacji Handlu wymusiły na niej konieczność przystosowania wykorzystywanych instrumentów i mechanizmów do zmieniających się realiów. Obecnie obok poprawy jakości żywności, wydajności produkcji oraz zapewnienia bezpieczeństwa dostaw¹³ przed unijną polityką rolną piętrzą się kolejne wyzwania, bardziej natury globalnej, także powiązane z bezpieczeństwem żywnościowym, z którymi musi również zmierzyć się polski sektor rolno-spożywczy. Są to w szczególności: zjawisko rosnących cen energii, potrzeba redukcji stężenia dwutlenku węgla w atmosferze, zwiększone zainteresowanie zrównoważonym rozwojem rolnictwa w związku z zanieczyszczeniem przyrody i ograniczeniem zasobów naturalnych, postępujące zmiany klimatyczne i ich skutki oraz promowanie ekstensywnych metod produkcji. Problemy coraz szerszej natury środowiskowo-klimatyczno-epidemiologicznej dotykające sektor żywnościowy wymusiły na unijnej polityce modyfikację dotychczasowych rozwiązań i opracowanie dodatkowych, mających na celu zapewnienie bezpieczeństwa żywnościowego. Odnoszą się one m. in. do powiązania produkcji z faktycznym zapotrzebowaniem rynku oraz do uwarunkowania otrzymywania przez producentów pełnego wsparcia finansowego poszanowaniem środowiska naturalnego, przestrzeganiem określonych norm dobrej kultury rolnej i spełnieniem standardów w zakresie dobrostanu zwierząt czy w zakresie bezpieczeństwa produkowanej żywności¹⁴. Niezmiernie ważne dla zachowania bezpieczeństwa żywnościowego stało się również wypracowanie tzw. siatki bezpieczeństwa, która pozwoliłaby na utrzymanie narzędzi interwencji rynkowej o szybkim, elastycznym i skutecznym działaniu oraz na szersze wykorzystanie środków zabezpieczenia przed ryzykiem¹⁵.

Jeszcze innym, istotnym przejawem poprawy bezpieczeństwa żywnościowego Polski po 1 maja 2004 roku stał się szerszy i nieskrępowany dostęp do konkurujących ze sobą (jakością i ceną) producentów niezbędnych surowców do produkcji żywności. Co więcej, poszerzyły się również możliwości korzystania z zapasów żywności zgromadzonych przez inne kraje członkowskie.

4. Samowystarczalność jako wyznacznik bezpieczeństwa żywnościowego

Ze względu na fakt, że zakres pojęciowy bezpieczeństwa żywnościowego kraju jest stosunkowo szeroki, istnieje wiele mierników służących do jego oceny. Są to głównie wskaźniki opisujące produkcję rolno-spożywczą, podaż żywności (która pozo-

¹² Art. 33 (39) *Traktatu ustanawiającego Wspólnotę Europejską* (OJ C 321, 29.12.2006, s. 37).

¹³ *Wspólna...*, s. 4.

¹⁴ <http://www.minrol.gov.pl>, 15.02.2013.

¹⁵ *Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 23 czerwca 2011 r. w sprawie WPR do 2020 r.: sprostać wyzwaniom przyszłości związanym z żywnością, zasobami naturalnymi oraz aspektami terytorialnym*, <http://www.europa.eu>, 15.02.2013.

staje do dyspozycji społeczeństwa i jest ujęta w bilansach żywności), dochód (PKB) oraz dotyczące zmian cen żywności¹⁶.

Szczególnym wyznacznikiem bezpieczeństwa żywnościowego jest samowystarczalność żywnościowa, która w literaturze przedmiotu bywa różnie interpretowana. W tradycyjnym rozumieniu oznacza ona pełne pokrycie zapotrzebowania na żywność z produkcji krajowej. Obecnie, w związku z liberalizacją wymiany handlowej, także w zakresie żywności, oraz odejściem państw od autarkicznego systemu gospodarowania, zaopatrywanie w żywność odbywa się nie tylko poprzez rozwój własnej wytwórczości, ale także poprzez zakupy zagraniczne.

Jak już wcześniej wspomniano, realizowana przez kraj polityka samowystarczalności odnosi się do najważniejszych, tzw. strategicznych, produktów żywnościowych. Powinny one być produkowane przy optymalnym wykorzystaniu potencjału krajowego, tak aby uniknąć dodatkowych kosztów, które są ceną za nieefektywne produkowanie żywności. Innymi słowy, granicą dążenia do samowystarczalności w zakresie najważniejszych produktów powinien być rachunek kosztów komparatywnych. W związku z tym samowystarczalność przy optymalnym wykorzystaniu potencjału krajowego nie jest jednoznaczna z całkowitym pokryciem zapotrzebowania na żywność przez krajową produkcję¹⁷. Osiągnięcie samowystarczalności jest ściśle powiązane z rozwojem specjalizacji eksportowej w zakresie wybranych towarów. Może być zatem ona źródłem dochodów, za które podmioty krajowe mogą kupować żywność deficytową (ze względu na uwarunkowania naturalno-ekonomiczne) i dzięki temu urozmaicać konsumowany asortyment. W przedstawionym podejściu do samowystarczalności istnieje rozgraniczenie pomiędzy jej pojęciem a fizyczną dostępnością żywności jako elementem bezpieczeństwa żywnościowego, choć z pozoru mogą one wydawać się tożsame. Samowystarczalność odnosi się bowiem do wybranych produktów, przez co wprawdzie daje możliwość zapewnienia człowiekowi pokrycia zapotrzebowania fizjologicznego na energię, ale nie zapewnia mu dostępu do wszystkich składników odżywczych, nawet na minimalnym poziomie. Bliskość tych koncepcji tkwi w komplementarności celów, jakie im przyświecają. Polityka samowystarczalności powiązana jest z wykształceniem trwałej specjalizacji eksportowej, pozwalającej realizować przywóz żywności zawierającej deficytowe składniki odżywcze – a to z kolei zwiększa fizyczną dostępność kompletnego zestawu składników pokarmowych¹⁸.

Inne spotykane podejście do koncepcji samowystarczalności traktuje ją jako zdolność gospodarki (w tym głównie takich jej działów jak rolnictwo, przemysł spożywczy i handel zagraniczny) do pokrycia krajowego popytu na żywność, zarówno przez produkcję, jak i przez import. Przyjmuje się, że źródłem finansowania przywozu ma być eksport równoważnych produktów¹⁹.

¹⁶ B. Gulbicka, wyd. cyt., s. 15.

¹⁷ J. Małyśz, *Bezpieczeństwo żywnościowe strategiczną potrzebą ludzkości*, ALMAMER – Wyższa Szkoła Ekonomiczna, Warszawa 2008, s. 82.

¹⁸ Tamże, s. 199-201.

¹⁹ I. Szczepaniak, *Samowystarczalność żywnościowa Polski*, „Przemysł Spożywczy” 2012, nr 2, s. 2.

5. Pomiar samowystarczalności żywnościowej Polski

Do pomiaru samowystarczalności polskiego sektora rolno-spożywczego można wykorzystać następujące wskaźniki:

- wartość salda zagranicznej wymiany produktów rolno-spożywczych,
- wskaźnik pokrycia importu produktów rolno-spożywczych ich eksportem,
- syntetyczny wskaźnik samowystarczalności żywnościowej, liczony jako stosunek wielkości produkcji żywności do wielkości jej zużycia, tj. produkcji powiększonej o import i pomniejszonej o eksport²⁰.

Analiza salda obrotów produktami rolno-spożywczymi wskazuje, że w latach 2009-2011 występowała zdecydowana przewaga wartości eksportu nad importem (tab. 1). Miało to pozytywny wpływ na utrzymanie samowystarczalności żywnościowej Polski. Warto przypomnieć, że już zerowa wartość salda wymiany jest punktem wyjścia do osiągnięcia samowystarczalności kraju. Należy zaznaczyć, że ostatnie odnotowane ujemne saldo handlu zagranicznego produktami rolno-spożywczymi Polski miało miejsce w 2002 roku. W kolejnych latach przyrosty wartości wywozu były na tyle znaczące (poza rokiem 2008, kiedy indeks realnej dynamiki był najniższy, równy 102,4), że doprowadziły do trwałego przekształcenia kraju w ważnego eksportera netto²¹.

Gdy dokona się dezagregacji obrotów produktami rolno-spożywczymi w latach 2009-2011 na trzy działy, tj. dział zwierzęcy, dział roślinny oraz tzw. inne produkty, można zauważyć, że w przypadku pierwszego z nich saldo wymiany było dodatnie i rosnące. Na szczególną uwagę zasługują coraz wyższe wyniki osiągane dla produktów przetwórstwa zwierzęcego, w których uwidoczniła się rola Polski jako eksportera netto. Wyjątkowo wysokie saldo wymiany odnotowano w zakresie mięsa drobiowego i podrobów oraz produktów mleczarskich. Jedynie w przypadku ryb i skorupiaków wartość salda była stale ujemna, ale z kolei dla ich przetworów tendencja była odwrotna. Negatywny wynik obrotów z zagranicą odnotowano także dla zwierząt żywych, innych niż konie, bydło i owce (tab. 1).

Tabela 1. Saldo wymiany z zagranicą i wskaźnik pokrycia importu przez eksport w głównych działach handlu w latach 2009-2011

	Saldo (w mln EUR)			Eksport: import [EUR] (w %)		
	2009	2010	2011	2009	2010	2011
1	2	3	4	5	6	7
I. Dział zwierzęcy (1-14)	1 512,3	2 088,1	2 497,1	154,7	165,3	171,3
Zwierzęta żywe (1-4)	56,9	-13,5	-84,6	127,0	93,9	68,9
1. Konie	25,2	21,5	20,8	3 360,6	1 580,8	1 442,9
2. Bydło	130,4	89,4	81,2	1 608,5	673,3	521,6
3. Owce	4,1	3,6	3,6	14 846,4	2 391,8	845,9
4. Inne	-102,9	-128,0	-190,2	48,8	37,6	24,1

²⁰ Tamże.

²¹ *Rocznik Statystyczny Handlu Zagranicznego*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 1993-2012.

1	2	3	4	5	6	7
Produkty przetworzone (5-11)	1 378,1	2 076,9	2 503,1	184,7	217,9	224,9
5. Mięso czerwone i podroby	-149,1	168,4	296,4	87,4	114,0	122,3
6. Mięso drobiowe i podroby	545,5	696,1	856,6	1 428,6	2 044,4	2 569,8
7. Przetwory mięsne	308,8	382,1	423,4	497,5	543,2	528,0
8. Tłuszcze i mączki zwierzęce	20,9	30,7	38,8	144,3	157,2	157,9
9. Mleko, śmietana i lody	377,6	465,2	501,9	382,9	340,7	306,6
10. Masło	14,3	34,7	71,7	152,1	167,7	215,9
11. Sery i twarogi	260,1	299,7	314,3	331,6	312,8	285,3
12. Różne produkty zwierzęce	124,5	128,1	144,5	237,7	226,5	228,9
Pozostałe (13-14)	-47,1	-103,4	-66,0	94,4	90,7	94,1
13. Ryby i skorupiaki	-226,5	-299,6	-287,7	70,1	70,7	71,6
14. Przetwory rybne	179,4	196,2	221,7	321,2	316,8	317,8
II. Dział roślinny (15-30)	333,2	180,9	-297,2	107,0	103,3	95,5
Surowce (15-20)	-259,0	-540,7	-841,2	84,3	72,3	62,5
15. Zboże	213,4	57,6	-87,0	201,6	122,1	79,8
16. Nasiona oleistych	-84,8	-43,7	-245,2	53,4	76,0	22,1
17. Ziemniaki świeże	-26,5	-41,7	-58,1	15,3	16,4	22,1
18. Owoce świeże	-380,8	-502,2	-457,9	49,0	42,1	46,2
19. Warzywa świeże	129,6	116,3	133,8	148,9	132,5	139,8
20. Kwiaty	-109,9	-127,0	-126,7	48,6	46,0	45,7
Produkty przetworzone (21-29)	607,9	747,0	602,2	120,5	121,4	114,4
21. Oleje i tłuszcze roślinne	-138,5	-170,0	-367,8	64,1	64,4	48,7
22. Produkty przemiału zbóż	-22,8	-21,0	-18,8	65,6	70,5	78,5
23. Makuchy, komponenty paszowe i pasze	-520,3	-602,8	-668,1	34,6	36,9	36,3
24. Skrobia, grysiki, sól	-107,2	-95,7	-100,9	56,6	63,4	66,6
25. Cukier i melasa	-61,6	44,3	-66,3	69,9	124,2	79,1
26. Sosy, zupy, zagęszczacze	61,2	104,7	118,5	137,2	161,5	166,1
27. Wyroby cukiernicze	717,7	835,0	948,3	222,0	220,7	221,9
28. Przetwory z owoców	438,8	394,6	500,3	248,5	198,8	209,3
29. Przetwory z warzyw	240,6	257,8	257,1	207,4	192,5	190,3
30. Różne produkty roślinne	-15,7	-25,4	-58,1	86,0	78,5	61,5
Razem (I+II)	1 845,5	2 269,0	2 199,9	124,6	125,9	121,9
III. Inne produkty (31-35)	354,7	317,0	416,8	119,7	114,6	117,3
31. Kawa, kakao, herbata i przyprawy	-381,3	-519,9	-505,8	47,8	41,9	52,7
32. Tytoń i wyroby	750,9	767,4	840,3	338,0	280,3	284,0
33. Alkohole i napoje alkoholowe	-156,7	-130,9	-168,0	54,7	67,6	63,8
34. Wody i napoje bezalkoholowe	98,7	89,4	101,9	225,7	202,0	230,2
35. Pozostałe produkty	43,0	111,0	148,4	113,0	131,5	142,8
Ogółem	2 200,2	2 586,0	2 616,7	123,7	123,7	121,0

Źródło: obliczenia własne na podstawie: A. Kalicki i in., *Analiza wybranych zagadnień i tendencji w polskiej produkcji handlu zagranicznym artykułami rolno-spożywczymi w 2011 r.*, FAMMU/FAPA, Warszawa 2012, s. 119.

W przypadku drugiego działu, tj. roślinnego, wartość salda wymiany zagranicznej była zdecydowanie niższa w stosunku do wyników osiągniętych przez dział wcześniejszy, a w roku 2011 – nawet ujemna. Na pogorszenie salda wymiany dla całego działu roślinnego miał wpływ przede wszystkim wzmógł import zbóż, nasion oleistych oraz cukru i melasy w 2011 roku, a w całym okresie – olejów i tłuszczów roślinnych oraz makuch, komponentów paszowych, pasz²². Ponadto można było zauważyć dużą częstotliwość występowania ujemnych wyników obrotów zagranicznych dla poszczególnych grup produktów. Wynik handlu surowcami był również ujemny i rosnący. Było to spowodowane w dużej mierze przez zakupy owoców świeżych, w tym egzotycznych, oraz znaczący wzrost importu i jednocześnie zmniejszenie wywozu z kraju nasion oleistych w 2011 roku²³. W przypadku produktów roślinnych przetworzonych rachunek obrotów zagranicznych uplasował nasz kraj na pozycji zdecydowanego eksportera netto. Szczególnie zauważalna nadwyżka wartości wywozu względem przywozu była widoczna dla wyrobów cukierniczych i przetworów z owoców i warzyw. Wysokie wartości sald ich wymiany pozwoliły skompensować wysoce ujemne wyniki handlu odnotowane dla działów: makuchy, komponenty paszowe i pasze oraz oleje i tłuszcze roślinne. Z kolei w wymianie produktów działu trzeciego, skupiającego głównie kakao, używki, przyprawy, wody i napoje bezalkoholowe, Polska w latach 2009-2011 odnotowała dodatnie wyniki obrotów z zagranicą. Chociaż w przypadku kakao, kawy, herbaty i przypraw była importerem netto, to w handlu tytoniem i jego wyrobami wykazała zdecydowaną nadwyżkę (tab. 1).

Biorąc pod uwagę wskaźnik pokrycia importu żywności jej eksportem, który jest także jednym ze sposobów pomiaru przewag komparatywnych kraju w określonej produkcji, można zauważyć, że w analizowanym okresie jego wartość dla całego sektora rolno-spożywczego była ustabilizowana na zbliżonym poziomie, tj. ok. 120% (tab. 1). Można zatem sądzić, że Polska ma względne przewagi w handlu zagranicznym produktami rolno-spożywczymi. Jednak dla poszczególnych produktów są one zróżnicowane. Rozpatrując indeks pokrycia importu eksportem dla produktów mających największe znaczenie w krajowych zakupach – tj. dla mięsa czerwonego i podrobów, ryb i skorupiaków, owoców świeżych, olejów i tłuszczów roślinnych, makuch i komponentów paszowych, pasz, wyrobów cukierniczych oraz dla kawy, kakao, herbaty i przypraw – można zauważyć, że tylko dla wyrobów cukierniczych oraz mięsa czerwonego i jego podrobów (poza 2009 r.) badany wskaźnik przekroczył 100%. Należy dodać, że kształtowanie się indeksów na poziomie poniżej 100% dla pozostałych grup towarowych jest spowodowane w dużej mierze koniecznością importu artykułów pochodzących z innych stref klimatycznych, które stanowią uzupełnienie krajowej oferty.

²² A. Kalicki i in., wyd. cyt., s. 119.

²³ Tamże.

Wśród innych, także liczących się pozycji w polskim imporcie, gdzie badany wskaźnik przekroczył 100%, znalazły się: zboża (z wyjątkiem 2011 r.), warzywa świeże, przetwory z owoców i z warzyw oraz tytoń i jego namiastki. Z kolei wartości mniejsze od 100% odnotowano dla pozycji: skrobia, grysiki i sól, cukier i melasa (z wyjątkiem roku 2010) oraz alkohole i napoje alkoholowe (tab. 1).

Dokonując zestawienia dwóch wskaźników, tj. wartości salda obrotów poszczególnymi produktami omawianego sektora oraz pokrycia importu eksportem, można sądzić, że Polska wykazuje przewagi komparatywne w produkcji i wymianie wielu grup produktów, zwłaszcza z działu zwierzęcego. Dla produktów działu roślinnego przewagi komparatywne w grupie surowców pojawiły się tylko dla zbóż (poza 2011 r.) i świeżych warzyw. Z kolei w grupie przetworów pochodzenia roślinnego można było dostrzec specjalizację krajowego sektora w produkcji na skalę międzynarodową zup, sosów i zagęszczaczy, wyrobów cukierniczych oraz przetworów z owoców i z warzyw.

Dopełnieniem oceny samowystarczalności żywnościowej kraju jest obliczenie jej tzw. wskaźnika syntetycznego. Jego wartość dla lat 2009 i 2010²⁴ pozwoliła zauważyć, że Polska była samowystarczalna w zakresie podstawowych produktów rolnictwa, w tym w szczególności zbóż, ziemniaków, cukru, mleka krowiego świeżego, jaj oraz mięsa (tab. 2). Wyjątkiem jest wieprzowina, gdzie zużycie krajowe nieznacznie przewyższyło wielkość produkcji krajowej. Ponadto na uwagę zasługują stosunkowo wysokie wartości badanego miernika (tj. powyżej 130%) dla mięsa wołowego, drobiowego i cielęcego. Samowystarczalność kraju w analizowanym okresie istotnie się zwiększyła – szczególnie w przypadku wołowiny, której produkcja w 2010 r. przewyższyła blisko trzykrotnie jej zużycie. Z kolei w zakresie ryb indeks samowystarczalności był najniższy, równy ok. 50%, co wskazuje na tylko połowiczne zaspokojenie krajowego zużycia przez rodzimą produkcję. Jak można sądzić, ma to związek m. in. z przyjętymi rozwiązaniami z zakresu unijnej polityki rybołówstwa, ukierunkowanymi na redukcję floty rybackiej czy promowanie mniej intensywnych połowów, przyjaznych środowisku naturalnemu, w zamian za wsparcie finansowe. Nie bez znaczenia są również kurczące się zasoby morskie oraz odnotowywana od wielu lat niekorzystna sytuacja ekonomiczna polskiego sektora rybołówstwa, którego podmioty uzyskują niskie dochody, a nawet ponoszą straty²⁵. Ponadto wzmógł import ryb jest wynikiem niewystarczającej ich podaży uzyskiwanej z połowów własnych, wobec rosnącego popytu krajowego, oraz rozwijającego się przetwórstwa rybnego na potrzeby wywozu, które okazuje się silnie zależne od importu surowcowego²⁶.

²⁴ Brak danych o wielkości produkcji za rok 2011.

²⁵ J. Michalczyk, *Ewolucja Wspólnej Polityki Rybołówstwa Unii Europejskiej*, [w:] *Prace i Materiały Instytutu Handlu Zagranicznego Uniwersytetu Gdańskiego nr 28. Wyzwania gospodarki globalnej*, t. 1, red. H. Treder, K. Zołądkiewicz, Fundacja Rozwoju Uniw. Gdańskiego, Sopot 2010, s. 63-74.

²⁶ A. Kowalski, *Analiza potrzeb i kierunków wsparcia sektora przetwórstwa, przetwarzania, wprowadzania do obrotu i rozwoju produktów rolnych w Polsce w latach 2014-2020*, IERiGŻ, Warszawa 2012, s. 26-27.

Tabela 2. Syntetyczny wskaźnik samowystarczalności żywnościowej (stosunek wolumenu produkcji krajowej do wolumenu zużycia) głównych działów produkcji rolno-spożywczej w latach 2009-2010 (w %)

Produkt	2009	2010
Zboża podstawowe ^a	102,6	103,7
Kukurydza ^a	79,8	83,8
Ziemniaki ^a	102,0	101,0
Warzywa ^a	109,7	108,1
Owoce ^a	98,9	98,4
Nasiona roślin strączkowych ^a	92,8	91,0
Cukier ^a	107,6	122,9
Nasiona i owoce roślin oleistych ^a	89,7	97,5
Mięso, tłuszcze i podroby	111,1	121,9
Mięso wołowe	218,4	293,2
Mięso cielęce	153,3	158,2
Mięso wieprzowe	88,6	97,2
Mięso drobiowe	132,9	143,4
Mleko krowie świeże	119,1	117,6
Jaja	127,7	129,5
Ryby	55,8	46,3
Piwo	103,6	104,5
Wina gronowe	8,8	7,8
Tytoń	45,6	36,9
Wyroby tytoniowe	300,5	291,5
Spirytus	66,3	83,2
Wódka czysta	102,9	108,0
Przetwory mięsne ^b	103,8	104,2
Przetwory rybne ^b	160,5	175,0
Przetwory z owoców i warzyw ^b	146,6	139,2
Oleje i tłuszcze zwierzęce i roślinne ^b	87,8	86,9
Wyroby mleczarskie ^b	117,3	118,0
Produkty przemiału zbóż i wyroby skrobiowe ^b	89,7	91,8
Pasze ^b	97,9	98,7
Napoje ^b	99,1	99,4

^a – dane za sezon kończący się w danym roku; ^b – dane obliczone na podstawie wartości.

Źródło: obliczenia własne na podstawie: *Rocznik Statystyczny Rolnictwa*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2012; A. Pachnicki, *Handel zagraniczny towarami rolno-spożywczymi w 2011 roku*, <http://www.bip.minrol.gov.pl>, 15.02.2013; A. Pachnicki, *Handel zagraniczny towarami rolno-spożywczymi w 2010 roku*, <http://www.bip.minrol.gov.pl>, 15.02.2013.

Warta podkreślenia jest pełna samowystarczalność kraju w zakresie warzyw oraz jaj, z kolei w przypadku owoców produkcja w latach 2009 i 2010 była niższa od zużycia krajowego tylko o 1,1-1,6%. Zbliżone niedobory wielkości produkcji w sto-

sunku wielkości zużycia miały miejsce także dla nasion roślin strączkowych oraz nasion i owoców roślin oleistych (tab. 2).

W przypadku przetwórstwa spożywczego syntetyczny wskaźnik samowystarczalności żywnościowej przyjął dla najważniejszych działów w badanych latach wartości bliskie 100% oraz wyższe. Największe widoczne przewagi wartości produkcji w stosunku do wielkości zużycia krajowego były widoczne dla przetwórstwa rybnego oraz owocowo-warzywnego – w latach 2009-2010 badany miernik wyniósł dla pierwszego działu odpowiednio 160,5 i 175%, a dla drugiego – 146,6 i 139,2%. Ponadto całkowitą samowystarczalność wykazał dział mleczarski oraz przetwórstwo mięsne (tab. 2). Jeśli chodzi o używki, niezwykle niską samowystarczalnością cechowała się branża wytwarzająca wino gronowe (wartość wskaźnika kształtowała się na poziomie poniżej 10%). Niski poziom odnotowano również dla tytoniu (poniżej 50%), ale już dla wyrobów tytoniowych rozpatrywany wskaźnik – odpowiednio około 300,5% i 291,5% w latach 2009-2010 – dostarczył informacji o pełnej samowystarczalności. Wskazuje to na wysoce rozwinięte przetwórstwo tytoniowe w kraju i jednocześnie niewystarczającą podaż krajowego surowca niezbędnego do produkcji wyrobów tytoniowych. Brak samowystarczalności odnotowano również dla spirytusu, choć badany indeks znacząco wzrósł – z 66,3% w 2009 r. do 83,2% rok później. W przypadku wódki czystej oraz piwa samowystarczalność była zachowana, z tendencją do wzrostu jej poziomu.

6. Podsumowanie

Jak wykazano, polski sektor rolno-spożywczy jest działem gwarantującym samowystarczalność w zakresie podstawowych produktów rolnictwa, a także w dużym stopniu dla wyrobów przetwórstwa spożywczego. Dodatnia i rosnąca (poza 2008 rokiem) wartość salda wymiany z zagranicą wskazuje na stabilny poziom samowystarczalności żywnościowej kraju. Odnotowane w warunkach przedłużającego się ogólnoswiatowego kryzysu stosunkowo wysokie tempo przyrostu eksportu, które w latach 2009-2011 wyniosło odpowiednio około 17, 6 i 11%²⁷, pozwala sądzić, że krajowy sektor rolno-spożywczy nie tylko jest samowystarczalny, ale również ma wysoki potencjał rozwoju produkcji, zwłaszcza w zakresie towarów przetworzonych. Ponadto sprzyjające warunki naturalne oraz objęcie polskiego rolnictwa i przemysłu spożywczego mechanizmami WPR zaowocowało licznymi pozytywnymi przemianami, m.in. w kierunku zwiększania produkcji i głębszego specjalizowania się w pewnych dziedzinach wytwórczości, o czym świadczą istniejące przewagi komparatywne w handlu zagranicznym badanego sektora. W związku z tym Polska stała się nie tylko samowystarczalna pod względem żywności – należy to podkreślić – o coraz wyższej jakości, ale również stała się liczącym się na świecie potentatem w zakresie dostaw produktów rolno-spożywczych.

²⁷ Obliczenia własne na podstawie: *Rocznik Statystyczny Handlu Zagranicznego*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2010-2012.

Znaczny eksport pozwala realizować z nadwyżką import produktów, których na terenie kraju nie produkuje się w ogóle (m.in. ryżu, owoców egzotycznych, kawy, herbaty, niektórych przypraw) lub występuje ich niedobór, w celu rozszerzenia i uzupełnienia asortymentu. Takie rozwiązanie wpływa na poprawę fizycznego dostępu do żywności w ujęciu zarówno energetycznym, jak i odżywczym, a więc na bezpieczeństwo żywnościowe kraju. Można również sądzić, że to właśnie dzięki nadwyżce w handlu z krajami i postępującej specjalizacji w eksporcie rolno-spożywczym stało się możliwe także intensywne rozwijanie działów przetwórstwa na podstawie surowców, których podaż w kraju jest niewystarczająca lub występuje ich całkowity brak (tyczy się to głównie przetwórstwa rybnego i tytoniowego, a także produkcji przetworów z owoców i warzyw południowych). W kontekście nasilającej się liberalizacji handlu produktami rolno-spożywczymi i coraz większego otwarcia na współpracę zagraniczną, i co się z tym wiąże, rezygnacji w kraju z pewnych mało efektywnych rodzajów wytwórczości, dla zachowania bezpieczeństwa żywnościowego niezwykle ważną staje się optymalizacja geograficznych kierunków importu na wypadek wprowadzenia ewentualnych obostrzeń ze strony poszczególnych dostawców żywności.

Literatura

- Ejeta G., *Revitalizing agricultural research for global food security*. "Food Security" 2009, vol. 1, nr 4.
- Gulbicka B., *Problemy wyżywienia w krajach rozwijających się*, IERiGŻ, Warszawa 2009.
<http://www.fao.org/worldfoodsituation/wfs-home/foodpricesindex/en>, 15.02.2013.
<http://www.minrol.gov.pl>, 15.02.2013.
- Kalicki A. i in., *Analiza wybranych zagadnień i tendencji w polskiej produkcji handlu zagranicznym artykułami rolno-spożywczymi w 2011 r.*, FAMMU/FAPA, Warszawa 2012.
- Kowalski A., *Analiza potrzeb i kierunków wsparcia sektora przetwórstwa, przetwarzania, wprowadzania do obrotu i rozwoju produktów rolnych w Polsce w latach 2014-2020*, IERiGŻ, Warszawa 2012.
- Malchar-Michalska D., *Światowy kryzys żywnościowy 2007-2008. Przyczynek do rozważań nad współczesnymi uwarunkowaniami funkcjonowania międzynarodowych rynków rolnych*, [w:] *Problemy regionalizmu i globalizacji*, red. J. Rymarczyk, M. Domiter, W. Michalczyk, UE, Wrocław 2011.
- Małyś J., *Bezpieczeństwo żywnościowe strategiczną potrzebą ludzkości*, ALMAMER – Wyższa Szkoła Ekonomiczna, Warszawa 2008.
- Michalczyk J., *Ewolucja Wspólnej Polityki Rybołówstwa Unii Europejskiej*, [w:] *Prace i Materiały Instytutu Handlu Zagranicznego Uniwersytetu Gdańskiego nr 28. Wyzwania gospodarki globalnej*, t. 1, red. H. Treder, K. Żołądkiewicz, Fundacja Rozwoju Uniw. Gdańskiego, Sopot 2010.
- Moorhead A., *Climate, agriculture and food security: A strategy for change*, <http://ccaafs.cgiar.org/>, 15.02.2013.
- Pachnicki A., *Handel zagraniczny towarami rolno-spożywczymi w 2011 roku*, <http://www.bip.minrol.gov.pl>, 15.02.2013.
- Pachnicki A., *Handel zagraniczny towarami rolno-spożywczymi w 2010 roku*, <http://www.bip.minrol.gov.pl>, 15.02.2013.

Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 23 czerwca 2011 r. w sprawie WPR do 2020 r.: sprostać wyzwaniom przyszłości związanym z żywnością, zasobami naturalnymi oraz aspektami terytorialnym, <http://www.europa.eu>, 15.02.2013.

Rocznik Statystyczny Handlu Zagranicznego, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 1993-2012.

Rocznik Statystyczny Rolnictwa, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2012.

Sapa A., *Bezpieczeństwo żywnościowe w krajach rozwijających się*, <http://www.kpsw.edu>, 15.02.2013.

Szczepaniak I., *Samowystarczalność żywnościowa Polski*, „Przemysł Spożywczy” 2012, nr 2.

Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską (OJ C 321, 29.12.2006, s. 37).

Wspólna Polityka Rolna jako europejska polityka żywnościowa, FAPA, Warszawa 2011.

MAIN DETERMINANTS OF POLAND'S FOOD SECURITY AND AN ATTEMPT OF ITS MEASURING

Summary: The aim of the publication is to present the essence of food security and to place it in the contemporary reality. The author paid particular attention to the problem of the stability of food prices in the world and the factors affecting their variability in recent years. Then, the author emphasized the role of the EU membership for the maintaining Poland's food security and made its assessment by measuring food self-sufficiency for the country. In the article, a descriptive method, an analysis and statistical inference were used.

Keywords: agri-food sector, European Union, food security, self-sufficiency.